

Σκέψεις γύρω από τό ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά

Ό Ουόλτερ Σκότ και ό Αλέξανδρος Δουμάς άρχισαν με μυθιστορήματα για μεγάλους. Οί εκδότες, όμως, δέν άρνησαν να τους βρούν νέο Κοινό: τά παιδιά. Άπό τότε, λοιπόν, άνθει τό είδος: ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά. Δόκιμοί και νέοι συγγραφείς επιχειρούν νά γράψουν ιστορικά μυθιστορήματα, πιστεύοντας ότι είναι σχετικά εύκολο, μιά και συχνά όί ήρωες και ή πλοκή είναι προκαταβολικά γνωστοί.

Όλες όί ιστορικές περίοδοι έχουν μυθιστοριοποιηθεί. Άναφέρω ένδεικτικά: Σίνου Κ. «Στή χώρα των μαμούθ» - ΚΕΔΡΟΣ, Τζώρτζωγλου Ν. «Όταν όργίζεται ή γή» - ΚΕΔΡΟΣ, για τήν προϊστορία. Λωρύ Α. «Πρός ό Νίκιου» - ΕΣΤΙΑ, για τόν 4ο αιώνα π.Χ., Ταρσούλη Γ. «Δυό Έλληνόπουλα στά χρόνια του Νέρωνα» - ΕΣΤΙΑ, για τί ρωμαϊκή εποχή. Τά μυθιστορήματα τής Πηνελόπης Δέλτα για τό Βυζάντιο, πολλά μυθιστορήματα για τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας και τήν ιστορία τής Νεότερης Έλλάδας. Τό ιστορικό, λοιπόν, μυθιστόρημα παρουσιάζει τό πανόραμα, περιγράφει κάθε στιγμή του παρελθόντος μας.

Μαρίζα Ντεκάστρο

Παιδαγωγός

Ό σύγχρονι παιδαγωγική έχει άνθρωποκεντρικό χαρακτήρα. Τό παιδί και ή άνθιση του είναι ή άφετηρία και ό τελικός στόχος. Κινητήρια δύναμη είναι ή έμφυτη περιέργεια του παιδιού, πού μέ κατάλληλους χειρισμούς οδηγεί σέ μαθησιακή έκρηξη. Έτσι, ή χρησιμοποίηση εικαστικής, ήχητικών, φωτογραφικών, λογοτεχνικών ντοκουμέντων διευερίει τά ένδιαφέροντα του παιδιού και τό εμπλέκει στήν παιδαγωγική διαδικασία.

Είναι πλέον κοινός τόπος ότι ή λογοτεχνία και είδικότερα ή μυθιστοριοποίηση τών ιστορικών γεγονότων βοηθά τόν εκπαιδευτικό νά ξεφύγει από τί ρουτίνα τής παραδοσιακής διδασκαλίας και νά παρουσιάσει τό παρελθόν μέ πιό έλκυστική μορφή, γιατί έχει παρατηρηθεί ότι τά παιδιά, ένώ κυριολεκτικά καταροχθίζουν τά ιστορικά μυθιστορήματα, άντιπαθούν και κουράζονται από τό μάθημα τής Έστορίας.

Τί είναι αυτό πού συναρπάζει στό μυθιστόρημα κι άπωθει στό μάθημα; Κατά τί γνώμη μου ό λεπτομέρειες, τά μικρογεγονότα τής καθημερινής ζωής, είναι εκείνο πού λείπει από τά σχολικά έγχειρίδια. Στό βιβλίο Έστορίας τής Δ' Δημοτικού - Άρχαία Έλλάδα, Καματερού - Γλύπτη Γ., ΟΕΔΒ, 1983, από τίς 173 σελίδες μόνον όί 25 άφιερώνονται στόν πολιτισμό και στήν καθημερινή ζωή. Άντίστοιχα, στό βιβλίο Έστορίας τής Ε' Δημοτικού - Ρωμική και Βυζαντινή Έστορία, Βουγιούκα και Άρ., ΟΕΔΒ, 1983, από τίς 178 σελίδες μόνον όί 20. Άκόμη και σήμερα, για τό σχολείο, Έστορία σημαίνει άλληλοδιαδοχή βασιλιάδων, άπονημημό

νευστή όνομάτων και ήμερομηνιών. Πώς ζούσαν, όμως, αυτοί ό αυτοκράτορες, όί λαοί, τί έτρωγαν, πώς ήταν όί πόλεις τους; Τά παιδιά πιστεύουν ότι όλα τά σπίατα τής άρχαίας Άθήνας ήταν μικροί Παρθενώνες, ότι τά σχολεία στεγάζονταν σέ μεγάλα κτίρια, όπως σήμερα, κι ότι ή τάξη είχε 33 μαθητές. Κι άκόμη ότι μάθαιναν Έστορία, Γεωγραφία, Φυσική Πειραματική.

Έξετάζοντας τά έγχειρίδια Έστορίας του Δημοτικού διαπιστώνουμε ότι, στό πείσμα τών επιστημονικών άπόψεων τής Νέας Έστορίας, έξακολουθούν νά άγνοούν και νά μη παίρνουν υπόψη τους τά πορίσματα τών Έπιστημών του Άνθρώπου, μέ αποτέλεσμα νά μη δίνουν τελικά τό «στίγμα» τής εποχής και του άνθρώπου πού έχουν σκοπό νά γνωρίσουν στό παιδί. Αυτό τό κενό έρχονται νά τό άναπληρώσουν τά ιστορικά μυθιστορήματα.

Άντλώντας παραδείγματα από συγκεκριμένα κείμενα, θά προσπαθήσουμε νά σκιαγραφήσουμε τά πρόβλήματα πού καλείται νά λύσει ό συγγραφέας ιστορικών μυθιστορημάτων για παιδιά.

Ό παράγοντας ΧΡΟΝΟΣ

Α) Τό βασικό χρονικό δεδομένο για τό παιδί είναι τό παρόν.

Διδάσκοντας στό παιδί τό παρελθόν, μέ τί μορφή μαθήματος ή μέσα από τί λογοτεχνία, τά καλούμε νά άποσπρήσινου ή θέση τους ως προς τόν παρόντα χρόνο τής προσωπικής τους Έστορίας και τών διαδοχικών χρονικών περιόδων του παρελθόντος. Για νά τό πετύχουμε, θά πρέ-

πει νά υπάρχουν αυτές όί γέφυρες πού θά επιτρέπουν στόν άναγνώστη νά ταυτιστεί μέ τά πρόσωπα και νά άναγνωρίσει, στή διαχρονική εξέλιξη τής Έστορίας, στοιχεία του έαυτού του και τής εποχής όπου ζει. Έτέιο θαυμάσιο δείγμα γραφής προσφέρουν τό Κεφάλαιο Β' «Τά πρώτα χρόνια», και τό κεφάλαιο «Στό σχολείο του Άλίστιδος», από τό μυθιστόρημα του Α. Λωρύ «Πρός ό Νίκιου».

Β) Ό μυθιστορηματικός χρόνος πρέπει νά είναι σαφής και ένιαίος. Έτσι τό παιδί όδηγείται μόνον του νά κάνει τίς άναφορές και τίς συσχέτισεις, εμπλεκόμενο μυχολογικά στήν πλοκή του κειμένου.

Γ) Τεχνάσματα του είδους «χρονολογική» πού μεταφέρει πίσω στό χρόνο, συχνά περιπλέκουν. Όπως για παράδειγμα στό μυθιστόρημα τής Ε. Έμκε «Έίδα κι άκουσα στήν Κνωσό» ΕΣΤΙΑ, 1981. Σ' αυτό τό βιβλίο υπάρχουν δυό ιστορικοί χρόνοι παράλληλοι, πού ό ένας κυλάει έρήμην του άλλου: ό 20ος αιώνας, περίοδος συγγραφής του κειμένου, και ό 1500 π.Χ., χρόνος όπου έκτυλίσσονται τά γεγονότα και είναι ή περίοδος για έρευνα.

Ό Τίμος και ή Βιθή, πού δουλεύουν στήν παιδική βιβλιοπτεόραση, καλούνται νά ταξιδέψουν μέ τό διαχρονικό συνεργείο τής τηλεόρασης στή Μινωική Κρήτη, για νά έξινχίσουν τό μυστήριο τής εξαφάνισης του μινωικού πολιτισμού.

«Όταν τρώσεται εκεί, θ' άσχοληθείτε μέ τίς περιγραφές, τίς συνεντεύξεις και τίς άναμεταδόσεις, όπως κάνετε πάντα...» «Στους άναγνώστες ύπενθυμίζουμε ότι ή τηλεόρασή μας έχει

τήν ιδιότητα να μεταδίδει εικόνες από τό παρελθόν...» (σελ. 11).

Ή από τήν μιὰ πλευρά εμφανίζονται δύο παιδιά-ρεπόρτερ (ή λογοτέχνια θεωρεί τήν ηλικία γέφυρα γιά νά επιτευχθεί ή επικοινωνία μέ τούς άναγνώστες), παρατηρήτες μιὰς κατάστασης, πού καταγράφουν, ό,τι βλέπουν. Άπό τήν άλλη πλευρά μέ παρουσίαζόντα όλοι οι άνθρωποι τύποι τής μινωικής εποχής: ό άγρότης, ό διοικητικός υπάλληλος, ό ναυτικός κ.ά. Οί παράλληλοι χρόνοι και ή διατήρηση τής ιστορικής ταυτότητας τών προσώπων, παιδιά τού 1980 / Κρητικοί τού 1500 π.Χ., όδηγούν, έπειδή δέν υπάρχει επικοινωνία, στην έλλειψη δράσης και πλοκής και άναποφάνετα στό διδακτισμό. Ή ψυχαγωγία δίνει τή θέση τής στίς γνώσεις, πού πρέπει νά περάσουν γιά τή συγκεκριμένη εποχή.

Στόν πίνακα περιεχομένων, πού παραθέτουμε, φαίνεται καθαρά αύτή ή διάσταση τού βιβλίου.

Νέα άποστολή → Εισαγωγή

Τό μυστικό τής σπηλιάς → Θεότητες τής Μινωικής Κρήτης

Όταν η γή τραντάζεται → Ή ζωή στό σπίτι

Κοντά στόν άγρότη → Άγροτικές έργασίες, εποχές, φυτά, ζώα

Ξενάγηση στην Κνωσό → Ή πόλη

Στά βασικά δημοσιεύματα → Ξενάγηση στό άνάκτορο

Έπίδειξη μόδας → Ρούχα, ύφάσματα, χτενίσματα, μακιγιάζ

Ό θαυμάσιος κόσμος τής τέχνης → Μινωική τέχνη

Στό λιμάνι μέ τούς ναυτικούς → Έμποριο

Συνάντηση μέ τό Μίνωα → Διοίκηση

Στά κέρατα τού ταύρου → Γιορτές

Ή ώρα τής θυσίας → Τελετουργίες Κοσμογονίας → Άναπαράσταση τής άνθρωποθυσίας

Δ) Άλλοι συγγραφείς χρησιμοποιούν τό όνειρο γιά μέσο μετάβασης ό άλλες εποχές. Τό παρόν άκτινοποιεί, και ή κορδέλα τού χρόνου κόβεται, και ό ήρωας γίνεται άλλος.

Ή Είρήνη, στό μυθιστόρημα τής Ν. Τζώρτζη, «Όταν όργίζεται ή γή» - ΚΕΔΡΟΣ, έχει τόσον πόθο νά γνωρίσει τόν πολιτισμό τής προϊστορικής Θήρας, ώστε στό όνειρο τής αλλάζει ταυτότητα και όνομα (Είρήνη / Πριήνη), εντάσσεται στό περιβάλλον και ζει τή ζωή τών κατοίκων.

Τό όνειρο ώς ψυχική ενέργεια δίνει τό ένασμα γιά τήν ανάπτυξη τής ιστορίας, άφήνοντας τή φαντασία τού συγγραφέα και τών άναγνωστών περισσότερο ελεύθερη: Ή άνάλυση τής εποχής, τό ντύσιμο τών άρχαιολογικών δεδομένων και τών ύποθε-

σεων τής ιστορικής έρευνας μέ πλοκή ζωντανεύουν.

Ή ιστορικότητα τών ιστορικών μυθιστορημάτων

Άναλύσεις περιεχομένου ιστορικών βιβλίων γιά παιδιά έχουν άποκαλύψει πλήθος άναχρονισμούς, πού δέ βρίσκονται τόσο στη λαβερμένη ένταξη τών ιστορικών δεδομένων στην εποχή άναφοράς, όσο στη σκιαγράφηση τών άνθρώπων τύπων τού παρελθόντος. Συχνά ή ιστορία χρησιμοποιείται γιά ακηνικό, όπου κινούνται άνθρωποι παλιάς εποχής μέ σύγχρονα συναισθήματα.

Παραθέτουμε έδώ άπόσπασμα από τό βιβλίο τού Μ. Soriano «Όδηγός τής λογοτεχνίας γιά νέους», FLAMMARION, Paris, 1975:

«... ίσως πίσω από αύτό νά κρύβεται ή ιδέα ενός άνθρώπου "αίώνιου", ταυτόσημο μέ τόν έαυτό τού σε όλα τά γεωγραφικά πλάτη, σε όποιαδήποτε εποχή κι άν ζει. Άντίθετα, ή Άνθρωπολογία και ή Ίστορία τών Ήθών, μεταξύ άλλων έπιστημών, μάς δείχνουν ότι ό άνθρωπος έχει βαθύτητα αλλάζει. Όσο άπομακρυνόμαστε στό παρελθόν, τόσο δυσκολότερη γίνεται ή έρμηνεία τών συναισθημάτων και τών συμπεριφορών. Γιά νά μπορέσουμε νά τίς άποκρυπτογραφήσουμε, πρέπει νά τίς αναγάγουμε σε συστήματα άναφοράς, τά όποια, συχνά, πρέπει νά τά άναυθίσουμε ολόκληρωτικά: επίπεδο τής τεχνικής και τής ιδιοκτησίας, άλληλεγγύη μεταξύ κοινωνικών ομάδων, πεποιθήσεις και σύμβολα πού τίς εκφράζουν κ. ά.». Οί δύο ρεπόρτερ τού «Είδα κι άκουσα στην Κνωσό» ρωτούν τή μινωίσσια Κυρία Σουκιρίτε (σελ. 30): «— Μέ τί άλλο άσχολείσαι καθημερινά;

Ή δουλειά τής γυναίκας είναι ίδια όπου κι άν πές: μαγειρέμα, φροντίδα τών παιδιών, μουγιάδα, μωστρίκη...» (σελ. 34). Δηλαδή ή εικόνα τής αιώνας γυναίκας, πού ταιριάζει άπόλυτα μέ τήν παραδοσιακή άποψη γιά τόν κοινωνικό ρόλο τής γυναίκας. Καί παρακάτω, ή Βιθή ρωτάει: «... ίσως θά μπορούσατε νά μάς λύσετε μερικές άπορίες σχετικά μέ τή θέση τής γυναίκας στή μινωική κοινωνία» (σελ. 78).

Πρέπει επίσης νά έπιστημόνουμε ότι στό ίδιο βιβλίο εισβάλλουν έννοιες και όροι πού άπορρέουν από νεότερους κοινωνικούς σχηματισμούς, όπως γιά παράδειγμα: βιομηχανία (σελ. 104), κοινωνική τάξη (σελ. 104), έξαγωγές (σελ. 105), κρατική πολιτική στό θέμα τού έμπορίου (σελ. 106),

έμπορικό ναυτικό (σελ. 109), έξωτερική πολιτική (σελ. 124).

Τό ιστορικό μυθιστόρημα γοητεύει τά παιδιά, γιά τή μεταφέρει σε χρόνους ήρωϊκούς. Οί δάσκαλοι τό συστήνουν και οι γονείς τό αγοράζουν, γιά τή πιστεύουν ότι είναι εύχάριστη παραλαβεία. Κι έπειδή ό πρώτος όρος είναι Ίστορία, θεωρούν ότι ό συγγραφέας έχει εξαντλήσει όλα τά υποκείμενα πού τού παρεχει ή έπιστήμη. Δυστυχώς, όμως, ή έπιτυχία τού είδους δέ συμβαδίζει μέ τήν ποιότητα.

Όλες οι πιό πάνω άναφορές έχουν σκοπό νά καταδείξουν και νά έπιστημόνουν τά προβλήματα πού άντιμετωπίζει ό λογοτέχνης πού γράφει ιστορικό βιβλίο γιά παιδιά.

Έγινε επίσης φανερό πώς ό προκαταβολικός ιστορικός έλεγχος τών βιβλίων από ομάδα ειδικών, ιστορικών, παιδαγωγών, ψυχολόγων, λογοτεχνών είναι άπαραίτητος.

Βιβλιογραφία

Soriano Marc: Guide de la littérature pour la jeunesse, Flammarion, Paris 1975
- La revue des livres pour enfants No 92-93, Septembre 1983

Reflections on the Historic Fiction for Children

M. de Kastro

This article examines the problems, innate in the historic fiction for children that are often used by teachers as a vehicle for escaping from the routine of teaching history in the traditional way.

The Factor Time: The present is the basic temporal datum for a child. By teaching the past we ask children to realise and define their position in connection with the present time of their personal history and the succession of the periods of the past. Consequently, the fictional time must appear as a whole so that the reader would be able to recognize through the perennial evolution of history certain elements of himself and of his time.

The Historic Quality of the Historic Fiction: A multitude of anachronisms has been recorded in the content of the historic fiction for children. These anachronisms have not usually to do with a wrong incorporation of historic data in a certain period, but they are «distortions» in portraying human types of the past.

History is used as a scenery in which people of the past move about with feelings and attitudes of the present.

The restoration and representation of a historic period requires the knowledge and the conclusions of other related sciences; only then the socio-economic relations, behaviour and psychology of the people who lived at a certain past time can be correctly evaluated and represented without distortion or misunderstanding.